

# ČESKÉ A EVROPSKÉ V DIVADELNÍM DÍLE

## VENDELÍNA BUDILA

Hana Dobrá

Významný český herec a divadelní ředitel Vendelín Budil patřil mezi přední postavy našeho divadla a divadelní historie. Strávil téměř šedesát let svého života právě v Plzni.

Narodil se 19. října 1847 v Praze a už od mládí měl blízko k divadlu. Za studentských let hrával ochotnický. V roce 1866 přišel do Plzně k řediteli Pavlu Švandovi ze Semčic, ale jeho debut nebyl nijak zdařilý a tak po několika měsících se vrátil do Prahy, kde se stal členem Prozatimního divadla. Na podzim roku 1869 přišel opět k řediteli Švandovi, u něhož setrval řadu let a pak působil v Plzni u společnosti Jana Pištěka.

Dne 1. září 1887 zahájil Vendelín Budil svou činnost v našem městě jako divadelní ředitel, v roce 1888 si otevřel Na Obcizně letní arénu, kde hrál třináct let.<sup>1</sup> Zpočátku měl ve svém souboru pouze činohru, pak navíc operetu a později i operu a balet.<sup>2</sup> Neuzavíral se pouze v Plzni, často se svými herci zajížděl na český venkov, kde propagoval dobré české divadlo.

Roku 1897 zavítal se svým souborem, konkrétně s operou, do Splitu, kde hrál celou letní sezónu v tamnějším divadle a seznámil tak cizinu s českým divadlem. (Zahajovalo se Smetanovou *Prodanou nevěstou*, dále se hrála Čajkovského *Piková dáma*, Nápravníkův *Dubrovský*.)<sup>3</sup>

Dvacátého sedmého září roku 1902 bylo v Plzni otevřeno nové městské divadlo s celoroční sezónou. Jeho prvním ředitelem se stal Vendelín Budil po intervenci poslance Františka Schwarze, redaktora Plzeňských listů Roberta Porta a dalších a zůstal jím po celých deset let.

Budil se hlásil k duchovnímu proudu, který byl nesen pokrokovou inteligencí a byl v dějinách české kultury této doby nazván směrem demokratickým. Demokratismus té doby se opíral o uměleckou inteligenci, o hluboké znalosti národní a světové tvorby, o pokrokové tradice českého divadla. Jedním ze základních rysů demokratické tvorby této doby byl smysl pro národní minulost, pro tradici.<sup>4</sup> A Budil pro tuto tradici smysl měl. Významné místo v jeho repertoáru zaujímaly Tylovy hry, převážně ty, které zobrazovaly život českého venkovského lidu. Hned v první sezóně nového divadla uvedl pět Tylových her - *Strakonického dudáka*, *Jiříkovo vidění*, *Slepého mládence*, *Tvrdohlavou ženu*, *Jana Husa*. V dalších letech k nim přistoupily *Paličova dcera*, *Lesní panna* a *Bankrotář*.<sup>5</sup> K stému výročí Tylových narozenin uvedl slavnostní představení *Kutnohorských havířů* ve vlastní režii.

Pak začal uvádět historická dramata Aloise Jiráska, který mu byl názorově blízký v pojetí českých dějin. Hrál soustavně všechny Jiráskovy hry, jak postupně vznikaly - *Lucernu*, *Gera*, *Jana Husa*, provedl i M.G. Rettigovou. Zvláště se zasloužil o uvedení *Pana*



*Johanesa* 12. prosince 1909, nad kterým Národní divadlo váhalo, zatímco Budil hru přijal a inscenoval. Hra, která byla napsána jako pohádka, byla alegorií národního zápasu o samostatnost, jak vyplývá z Jiráskova dopisu Budilovi z 1.12. 1909. „Jako Kačenka je naše samostatnost, Tomáš prohlédnuvší inteligence předtím netečná, tajemství živého slova naše řeč, již lid ryzí zachoval“. Jirásek byl osobně přítomen premiéře, což jistě mělo vliv na to, že hra byla přijata bouřlivě. Dopisy, týkající se *Pana Johanesa*, které autor psal Budilovi, jsou uloženy v Archivu města Plzně.<sup>7</sup>

Vendelín Budil přirozeně věnoval pozornost i novějšímu současnému dramatu, které zobrazovalo život lidu, společnosti a odhalovalo její problémy. hrál Stroupežnického *Naše furianty*, Šubertova *Jana Výravu*, *Gazdinu robu* od Gabriely Preissové. Roku 1911 provedl i Mahenova *Jánošíka*, za něhož dostal od autora písemné poděkování.<sup>8</sup> Významné místo u Budila zaujímal i Václav Kliment Klicpera (*Hadrián z Římsu*, *Veselohra na mostě*, *Krásná Meluzína*).<sup>9</sup>

Vedle toho Budil se zaujetím provozoval dramata vrchlického, Zeyera a rovněž Jaroslava Kvapila. Za Budilovy režie byla hrána v roce 1897 *Bludička*, 1899 *Princezna Pampeliška* a o pět let později *Oblaka*. V Kvapilových hrách v Plzni pohostinsky účinkovala i jeho manželka Hana Kvapilová např. jako mája v *Oblacích* roku 1904.<sup>10</sup>

V roce 1913 uvedlo plzeňské divadlo Schillerovu trilogii *Valdštýn* ve Kvapilově textové úpravě a režii, a to s velkým úspěchem za pohostinského vystoupení Eduarda Vojana v titulní roli.<sup>11</sup>

Vendelín Budil měl pochopitelně zájem i o drama světové a seznamoval plzeňské obecnstvo s významnými díly světového repertoáru. Soustavně uváděl Shakespeara. Dá se říci, že za Budila byly Shakespearovy hry v plzeňském divadle provedeny nejúplněji. Osobně v nich vystupoval, zvláště vynikal v králi Learovi.

Z klasických světových dramát byly významné inscenace Gogolova *Revizora* (1904), Goethova *Egmonta*, Schillerova *Viléma Tella* (1909), Mollierova *Tartuffa* (1911), Hugova *Hernaniho* (1903).<sup>12</sup>

Mezi novější tvorbou vyhledával díla společensky kritická - Gorkého *Měšťáky* (1902), *Na dně* (1903), kde sám ztělesnil Luku, Tolstého *Vládu tmy*, Ibsenovy *Opory společnosti*, Shawova *Pekelníka* (1907) aj.<sup>13</sup>

Nerozpakoval se uvádět hry plzeňských autorů - např. 20. ledna 1896 měla v Plzni premiéru opera plzeňského rodáka Vojtěcha hrímalého *Švanda dudák* za osobního dirigování autora.<sup>14</sup>

S úspěchem provozoval operu nevidomého skladatele Stanislava Dudy *Lešetínský kovář* (1903),<sup>15</sup> rovněž uvedl historickou hru plzeňského profesora a propagátora česko-polské vzájemnosti Františka Aloise Hory *Žižka pod Příběnicemi* (1904).<sup>16</sup>

V roce 1907 projednával v Budilem Spolek přátel vědy a literatury české v Plzni, který se významně podílel na rozvoji české kultury, možnost uvedení cyklu slovanských her, o nichž



by spolek vždy před provedením v divadle uspořádal přednáškové večery. Avšak celá tato zajímavá akce se neuskutečnila, neboť nebylo dost prostředků k uvedení cyklu.<sup>17</sup>

Největší úspěch přinesl Budilovi rok 1908, kdy do Plzně zavítali britští novináři, kteří navštívili kromě Škodovky a Měšťanského pivovaru také divadlo, kde byyl provedeny dvě scény ze Shakespearova *Krále Leara*. Budil vytvořil titulní roli a britští novináři se o jeho výkonu vyjádřili s nejvyšším uznáním. Řekli doslova, že „takového Leara ještě neviděli a že úchvatný jeho výkon byl by ozdobou nejen anglickým, ale všem světovým jevištím prvního řádu“, jak napsal Plzeňský obzor 6. července 1908.<sup>18</sup> Odvezli Budilovu fotografii v roli krále Leara do Anglie, kde byla umístěna ve Shakespearově muzeu ve Stratfordu mezi nejlepšími představiteli Shakespearových postav a tak Budilův věhlas pronikl až do Anglie. Naneštěstí byla tato fotografie spolu s jinými památkami zničena při požáru.<sup>19</sup>

Budil udržoval styky a korespondenci s předními českými herci - Eduardem Vojanem, Marií Hübnerovou, Rudolfem Deylem, Václavem Vydrou st., Otýlií Sklenářovou-Malou a dalšími.<sup>20</sup> Někteří z nich začínali právě u něho v plzeňském divadle a později zde pohostinsky vystupovali. Sám Budil patřil k nejlepším hercům své doby.

Budilovská představení v Plzni uchvacovala, vryla se do paměti návštěvníků, ale nebyla bez problémů. Během let se projevovala Budilova příslovečná úspornost způsobená menším počtem návštěvníků a zásahy Divadelního družstva. Z finančních důvodů musel i Budil uvádět hry lehčího rázu - hlavně operety pro pobavení obecnstva. Za jeho ředitelování plzeňské divadlo zaznamenalo svoje první vrcholné období, kdy se dostalo do popředí tehdejšího českého dramatického umění a stalo se významnou školou českého herectva. Zejména činoherní soubor měl mimořádnou uměleckou úroveň.<sup>21</sup>

Po svém odchodu z divadla (1912) začal Vendelín Budil pravidelně chodit do plzeňského muzea a se zájmem se ponořil do nejstarší historie divadla v Plzni. Přitom pilně sledoval a zaznamenával současné premiéry, doplňoval kartotéku herců. Sbíral fotografie českých i zahraničních herců, někdy i s jejich výstižnou charakteristikou. Stejně tak shromažďoval materiál o divadlech českých i v cizině. Svoje bohaté zkušenosti rád předával i ochotníkům, kterým přednášel až do své smrti. Patnáct let shromažďoval látku k dějinám plzeňského, českého i světového divadla.<sup>22</sup>

Budil zemřel 26. března 1928 v Plzni a jeho pohřeb se konal za velké účasti plzeňské veřejnosti, která projevila svoji úctu k tomuto umělci. Po celý život marně doufal, že se dostane do naší první scény v Praze. Této pocty se mu dostalo až posmrtně - ke svým stým narozeninám byl jmenován čestným členem Národního divadla.

Jeho písemná pozůstalost uložená v Archivu města Plzně obsahuje korespondenci s předními herci a umělci - E. Burianem, J.B. Foerstrem, M. Hübnerovou, J. Kvapilem, J. V. Sládkem, V. Vydrou, A. Jiráskem, E. Vojanem, J. Hilbertem a dalšími. Obsahuje také Budilovy kresby, např. O. Sklenářovou-Malou v roli Marie Stuartovny, autoportréty a další.<sup>23</sup> Znamená velké bohatství nejen k dějinám plzeňského divadla, ale k českému



divadelnictví vůbec a ke kulturním dějinám českého národa, dokonce i k dějinám evropského divadla.

Na ředitelské, herecké a výchovatské schopnosti Vendelína Budila vzpomínala vděčně řada českých herců. Václav Vydra starší o něm napsal: „Budil, to byl fanatik práce. Budil neznal odpočinku, neznal zábav. Budil neměl soukromého života... Když všechno bylo venku v přírodě nebo ve světě blízkém i dalekém, připravoval Budil repertoár pro celou příští sezónu.“  
24

## POZNÁMKY

- 1 V Budilově aréně se např. poprvé představila plzeňskému obecenstvu Otýlie Beníšková jako komorná v dramatu *Dalila* od Octava Feuilleta (18.9. 1900). - Srov. Budilova kartotéka herců, AmPl (Archiv města Plzně).
- 2 Zakladatelkou plzeňského baletu byla Němka Jana Freissingerová, která působila v plzeňském divadle v letech 1902-1912. - Srov. *Sto let českého divadla v Plzni. 1865-1965*. Plzeň-Praha 1965, s. 84.
- 3 Neměl však jen úspěchy. Roku 1900 odešel finančně vyčerpan do Prahy, kde žil u své sestry Berty Vlasákové a čekal do roku 1902 na nové angažmá. Marně doufal, že bude přijat do Národního divadla, byl zván pouze k pohostinským vystoupením. Hrál společně s Marií Hübnerovou, která mu věnovala fotografii s podpisem - Srov. *Vendelín Budil*. Katalog výstavy Národního muzea, Praha 1953, s. 32.
- 4 *Sto let českého divadla* (viz pozn. 2), s. 43.
- 5 *Tamtéž*.
- 6 *Tamtéž*, s. 44.
- 7 Jiráskovy dopisy Budilovi z 9.11. 1909- 21.12. 1909, č. inv. 7.114-19, AmPl.
- 8 Mahenův dopis Budilovi z 19.9. 1911, č. inv. 7402, AmPl.
- 9 *Sto let českého divadla* (viz pozn. 2), s. 44.
- 10 *Tamtéž*.
- 11 *Sbírka divadelních plakátů plzeňských aj.*, AmPl.
- 12 *Sto let českého divadla* (viz pozn. 2), s. 45.
- 13 *Tamtéž*.
- 14 K premiéře opery Švanda Dudák srov. sbírka divadelních plakátů AmPl.
- 15 Dopis Stanislava Sudy Budilovi ze dne 10.4. 1903 s poděkováním za provedení opery, č. inv. 71859, AmPl.



- 16 Dopis F.A. Hory Vendelínu Budilovi ze dne 8.12. 1904 o provedení jeho hry, č. inv. 7025, AmPl.
- 17 J. Strnad - F.Vondruška, *Padesát let Spolku přátel vědy a literatury české v Plzni*, Plzeň 1928, s. 24-25.
- 18 *Plzeňský obzor* 6.7. 1908.
- 19 O. Spalová, *Sága rodu Budilova. Sto let českého divadla na jevišti i v zákulisí*, Praha 1978, s. 267.
- 20 Dopis Eduarda Vojana Budilovi z 19.6. 1910 o pohostinském vystoupení v Plzni, č. inv. 8124, AmPl.
- 21 *Dějiny Plzně II*, Plzeň 1967, s. 216.
- 22 *Vendelín Budil* (viz pozn. 3), s. 3.
- 23 M. Bělohlávek, *Archiv města Plzně. Průvodce po fondech a sbírkách*, Plzeň 1987, s. 367-68.
- 24 *Sága rodu Budilova* (viz pozn. 19), s. 268.